

Pásztor Szabolcs

Galbraith néhány elfeledett mozaikja

*(John Kenneth Galbraith: Economics, Peace and Laughter.
Houghton Mifflin Company, Boston, 1971, 382 oldal.)*

A XX. század második felének egyik legismertebb közgazdásza, a kanadai származású John Kenneth Galbraith az amerikai liberalizmus legfőbb szószólója volt. Aktív tevékenységet folytatott a Demokrata Pártban és különböző pozíciókat töltött be a Franklin D. Roosevelt, Harry S. Truman, John F. Kennedy és Lyndon B. Johnson elnöksége idején. Ráadásul a Kennedy érában az Amerikai Egyesült Államok indiai nagykövete is volt. Mindezek mellett a Harvardi Egyetem közgazdaságtan professzoraként rendkívül termékenynek bizonyult, ugyanis nem kevesebb mint négy tucat könyvet írt. Részben ennek, illetve szókimondó attitűdjének köszönhető, hogy munkásságának éveit a világ legismertebb közgazdászai között tartották számon.

A magyar olvasóközönség leginkább az olyan hazai kiadásban is megjelent munkáit ismeri, mint Az új ipari állam (The New Industrial State, 1967), az Egy kortárs emlékei (A Life in Our Times, 1981), A bőség társadalma (The Affluent Society, 1958). Azonban számos olyan könyve is van, amely valamilyen oknál fogva a hazai közgazdász szakma látókörén kívül esett/esik. Ezek közé tartozik például a magyar fordításban soha meg nem jelent Economics, Peace and Laughter című munka. A könyv mindemellett, hogy értékes számvetést ad a szerző által közgazdászként, politikusként, nagykövetségként, irodalomkritikusként, regényíróként és általános kritikusként megélt rendkívül mozgalmas 1960-as évekről, olyan értékes mozaikokat is elénk tár, amelyek még a harmadik évezred elején is megfontolandóak. De ezen túl mégis miért érdemes kezünkbe venni egy 1971-ben kiadott könyvet? A válasz nagyon egyszerű és kézenfekvő: Galbraithnek sok mindenben, ráadásul máig hatóan igaza volt, és megállapításait sokan méltatlanul hagyják figyelmen kívül.¹

A könyv négy nagy fejezetre oszlik, amelyekben Galbraith egymást jól kiegészítő, de önmagában is értékes esszéket közöl. Az első a Közgazdaságtan (Economics) címet viseli. Ebben a részben a szerző egészen a keynesi forradalomig nyúl vissza a Hogyan jött Keynes Amerikába (How Keynes Came to America) című írásával. Ez a rész viszi tovább Galbraith

*Pásztor Szabolcs külső oktató a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar Világgazdasági Tanszékén.
E-mail: szabolcs.pasztor@uni-corvinus.hu.*

¹ A könyvre például a recenzius figyelmét Berend T. Iván: *Europe in Crisis – Bolt from the Blue* című, 2013-ban megjelent könyve hívta fel (Berend T. 2013)

Az új ipari államban és az egyéb más írásokban megfogalmazott gondolatait, és olyan kérdések kerülnek terítékre, mint az infláció, a környezet, az életminőség, a gazdasági erőforrások egyenlőtlenségének és a fiatalok lázadásának okai, a visszaeső piacok pénzügyi géniuszainak rövid élete, illetve az akkori idők legfontosabb közgazdasági gondolatai és a legpraktikusabb alkalmazásuk a problémákra. Álljon itt néhány mozaik, amelyet minden közgazdasági gondolkodónak érdemes megfontolnia.

A közgazdaságtan nyelve (*The Language of Economics*) című esszéjében Galbraith rámutat, hogy a közgazdaság-tudomány alapvetően kétfajta változásnak van kitéve. Az egyik az a megközelítés, ahogyan a jelenségeket értelmezzük, a másik pedig a gazdasági viselkedés vagy az intézmények kapcsán megjelenő szükséges alkalmazkodásban rejlik.

A szerző rendkívüli éleslátással bizonyítja, hogy a közgazdaság-tudomány nyelvezete tekintetében már a hatvanas években is három jól elkülöníthető vádat lehetett megfogalmazni. (a) A közgazdaságtan elméletei és szakmai nyelve összetett, mesterséges és az átlagos ember számára túlzottan zavaros. (b) A közgazdászok alapvetően rosszul írnak. Széles körben elterjedt, hogy számukra az írásos anyagok készítése nehézkes és az általuk használt bonyolult nyelvezet – legalábbis mások szemében – még növelheti is a szerző szakmai hozzáértését. (c) A bonyolult fogalmak és az érthetetlen nyelvezet a jellemzői a mélyebb rendezetlenségnek.

Az a közgazdaság-tudomány, amelyik korábban a világgal való párbeszédet kereste, jelenleg éppen ezzel szembemelve elválasztja magát attól, és egy saját képzeletbeli világot hoz létre. Galbraith még azt is hangsúlyozza, hogy az elméleti közgazdászok azokhoz a városi bandákhoz, vagy vallási gyülekezetekhez hasonlíthatóak, amelyek természetes vággyal egy láthatatlan vonalat rajzolnak és egyben őriznek maguk körül azzal a szándékkal, hogy a csoporton belülieket elválasszák a csoporton kívüliektől. Ezeket a csoportokat korábban különbözőképpen hívták: törzsek, banda, klub, céh, egyesülés, arisztokraták, és most a közgazdászok köre körvonalazódik.

A közgazdaságtan és az életminőség (*Economics and the Quality of Life*) című esszéjében Galbraith a következő máig ható megállapítást teszi. A szegény társadalmakban a gazdasági körülményeknek kiemelkedő befolyása van a társadalmi viselkedésre. Azok számára ugyanis, akik szegények, semmi sem olyan fontos, mint a szegénységük, és semmi sem olyan meghatározó jelentőségű, mint annak mérséklése. Ennek pedig az lesz a következménye, hogy a szegények között a gazdasági körülményekkel egyedül csak a vallás – amely jövőbeli nagylelkűséget ígér a jelenben nélkülöző türelmesek számára – lesz versenyképes a társadalmi viselkedés formálásában. Sőt, Galbraith még arra is felhívja a figyelmünket, hogy a szegény társadalmakban a társadalmi viselkedést nem csak gazdasági megfontolások befolyásolják, hanem a fejletlenség még a prioritást élvező problémák körét is megszabja. Kiemeli ugyanakkor azt is, hogy a jólét növekedésével a gazdasági kérdések ugyan kisebb jelentőségűek lesznek a társadalmi attitűd formálásában, teljes egészében azonban sohasem tűnnek el.

A következő fejezetnek Galbraith a *Béke és a világ másik fele* (*Peace and the Rest of the World*) címet adja. Ebben azt fejti ki, miként kerülhetők el a hetvenes években az amerikai külpolitika hatvanas években tapasztalt katasztrófái. Rámutat továbbá arra, hogyan szolgálhatja a gazdasági fejlődés a szegényebb országok jólétét, s miként lehet a világ egy békésebb helye mindenki számára. Itt a szerző – fanyar humorra megfűszerezve – nagyban épít azokra a tapasztalatokra, amelyeket Ázsiában és azon emberek kapcsán gyűjtött, akik felelőssé tehetőek az ottani gazdasági nehézségekért.

Fontos felhívni a figyelmet arra a tényre, hogy az itt közölt fejlődés-gazdaságtani modellek – jóllehet ekkor már széles körben elérhetőek a fejlődő országokban – először jelennek meg az Amerikai Egyesült Államokban. A szegénység okai című esszéjében (*The Causes of Poverty: A Classification*) Galbraith például arra mutat rá, hogy az elmaradottságnak három típusa van: (a) a szub-szaharai modell, (b) a latin-amerikai modell, (b) és a dél-ázsiai modell, s ezeket nem szabad homogénnek vennünk. Érdeemes lehet mindezt azoknak az elméleti közgazdászoknak megfontolniuk, akik tekintet nélkül a kontinensre, országra és régióra a fejlődést csakis kizárólag a jó intézmények létrehozásában látják, arra azonban már nem terjed ki a figyelmük, hogy minden társadalomban, kultúrában és meghatározott gazdaságtörténeti múlt mentén más-más intézményekre lehet szükség.

Felteszi Galbraith azt a kérdést is, mi is voltaképpen a fejlődés. Szerinte ez egyfajta mozgás valamilyen cél felé, de nem tudható, hogy ténylegesen milyen eredmény felé. Mindig fennáll ugyanis annak a veszélye, hogy egyértelmű meghatározás hiányában, győzedelmes valamilyen nem kívánt eredményt érünk el. Galbraith szerint három végső cél, ha úgy tetszik eredmény rajzolódik ki a szegény országok fejletlenségének megoldására: (a) szimbolikus modernizáció (*symbolic modernization*), (b) maximális gazdasági növekedés (*maximized economic growth*), (c) szelektív gazdasági növekedés (*selective growth*). Nagyon érdekes képet fest Galbraith a szimbolikus modernizációról, amikor a következőket írja: „A kevésbé fejlett országokban a növekvő termelés általában nem megnyugtató vezérfonal... A politikusok ugyanis mindig is tudják, hogy hogyan hangsúlyozzák a konkrét és látható nemzeti tudat megjelenését. Szerintük ugyanis vannak bizonyos olyan dolgok, amelyekkel egy modern államnak feltétlenül rendelkeznie kell. Ezek közé tartozik a megfelelően csillogó repülőtér, az ugyancsak kellően nagy hatást keltő állami épületek köre és az egy vagy többsávos autópályák” (204. o.).

Az esszék harmadik csoportjában két fejezet található. Az egyik a Kortársak és mulatságok (*Contemporaries and Amusements*), a másik pedig az Iránytű mutatói (*Points of a Compass*). Ezekben felszínre tör a szerzőt egyébként is jellemző erőteljes humor. Az esszék Galbraith reakcióit tartalmazzák azon komoly, magabiztos és néhány esetben komikus emberek kapcsán, akikkel addigi élete során találkozott. Itt olvashatunk az általa nagyra értékelt barátairól, John Steinbeckeről és Edwin O'Connorról, de Dean Achesonról és Dwight D. Eisenhowerről is, akikről viszont nem minden esetben beszél finom kontextusban. Ebben a részben számol be azokról a helyekről – Berkeley, Kalifornia; Newfane, Vermont; Svájc –, ahol már korábban is járt. Mindezt ráadásul úgy teszi, hogy az olvasó szinte egy informális és szórakoztató utazáson vesz részt. Ennek pedig egy jól meghatározható oka van. Kevesen tudják ugyanis, hogy John Kenneth Galbraith irodalmi szempontból az egyik legképzettebb amerikai gondolkodónak számított. A tudományos irodalom terén pedig egyértelműen az első volt. A könyvkiadók körében ugyancsak jó hírnévnek örvendett a tiszta kézíratai, a jó központozásai kapcsán, amelyeket szinte alig kellett javítani.

Végezetül arról is érdemes szólni, kinek ajánljuk a könyvet. Galbraith életútját ismerve tudhatjuk, hogy nem volt szokványos közgazdász. Számos elnök alatt töltött be különböző tisztségeket, és az akkor még talán csak szunnyadó ázsiai fejlődést is első kézből láthatta. Elméleti tudása és gyakorlatias megközelítésmódja elvitathatatlan, így az *Economics, Peace and Laughter* című könyve elsősorban azok érdeklődését keltheti fel, akik egyrészt kellő jelentőséget tulajdonítanak az elmélettörténetnek, másrészt szeretnek a korábban feltárt gazdasági és társadalmi mozgásokkal párhuzamot állítani a jelenben.

Hivatkozás

Berend T. Iván (2013): *Europe in Crisis – Bolt From the Blue?* Routledge, New York, London.